

BUITEN

16^E JAARGANG N^O. 35.

ZATERDAG 2 SEPTEMBER 1922.

Foto C. Steenbergh.

HET KASTEEL CORTENBACH BIJ VOERENDAAL.
DE SLOTGRACHT.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

- HET KASTEEL CORTENBACH BIJ VOERENDAAL, ILLUSTR. BLZ. 409
 EURYALE, DE ONSTERFELIJKE. UIT HET ENGELSCH
 VAN CARLTON DAWE (12) 410
 DE BLOEMENTUIN, DOOR N. V. 411
 HET SLOT DIEZ AAN DE LAHN, DOOR H. M.
 GEÏLLUSTREERD BLZ. 412—415
 AMERSFOORT WORDE EINDELIJK WIJS BLZ. 413
 MADONNA (VERVOLG), DOOR M. VAN KAMPEN 414
 EEN 17E EEUWSCHE BUITENPLAATS IN DE PURMER,
 DOOR DR. J. F. M. STERCK, GEÏLLUSTREERD. BLZ. 416—418
 HOOGTIJD, DOOR A. W., GEÏLLUSTREERD 418—419
 WAT IS INSTINCT? DOOR C. BINGHAM NEWLAND
 (VERVOLG) BLZ. 419
 KASTEELSCH POORT TE RAVESTEIN, ILLUSTRATIE. 420

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE.

EEN ROMAN VAN HET HEDEN EN VERLEDEN.

Uit het Engelsch van CARLTON DAWE.

12) (Geautoriseerde vertaling).

MAAR toen hij haar aankeek, gebeurde iets vreemds. Hij wankelde even, greep den rug van een stoel vast als om steun, terwijl alle brutaliteit als door een tooverslag uit zijn optreden verdween. „Morgen,” mompelde hij. „Zij keerde zich om en ging de kamer uit, terwijl Robert naar een visitekaartje zocht. Chandos legde zijn hand op zijn borst en keek op als iemand, die uit een droom ontwaakt. „Dat is de tweede waarschuwing,” zei hij op zachten, angstigen toon. „Was is 't?” „Het hart.” „O! Dit is het adres, Mr. Chandos. Mogen wij u morgen verwachten?” „O, ja. Klinkt gek, maar ik geloof, dat ik geen kans mag verzuimen. Apropos, wie is zij voor den duivel en wie, voor den duivel bent u?” „Hier is mijn kaartje, mijnheer.” „Maar wie is zij?” „Miss Argos, een Grieksche.” „Grieksche, hè? En zij heeft er verstand van?” „Dat mag u gerust gelooven.” „Nu, ik heb heel wat zonderlinge menschen in mijn leven ontmoet, maar zoo een vreemd exemplaar nog nooit.” „Dat wil ik graag gelooven.” Grange ging naar de deur; Chandos riep hem terug. „Een oogenblikje. Wat bedoelde zij er in 's-hemels naam mee, dat zij mij Apis noemde?” „Dat is zoo een manier van haar om menschen bij allerlei vreemde namen te noemen.” „Maar waarom Apis? Wat beteekent dat?” „Apis was een stier.” „Een zonderlinge, verschrikte blik kwam in zijn oogen. „Groote Hemel!” fluisterde hij, „hoe kon ze weten, dat ik vroeger Stierman heette?”

NEGENDE HOOFDSTUK.

HET BEZOEK VAN APIS AAN HET MUSEUM; ZIJN ENTHOUSIASME VOOR DE KUNST; DE GEMOEDSBEZWAREN VAN MRS. MANIFOLD.

„Ik denk niet, dat hij komen zal, Euryale.” „Waarom denk je dat?” „Je hebt er geen idee van, welk een hoog personage hij is in de theaterwereld. De menschen zijn heel

erg vereerd als ze hem mogen komen opzoeken. Gisteravond was ik verbluft.” „Waardoor?” „De manier waarop je tot hem sprak en de manier waarop hij dat verdroeg. Ik kon mijn eigen ooren niet gelooven, mijn eigen oogen niet vertrouwen. Ieder oogenblik verwachtte ik, dat hij bevel zou geven ons zonder complimenten de deur uit te laten gooien.” „Hij heeft me bonbons gestuurd”, zei ze, terwijl ze kalmpjes een ei opensneed. „Dat weet ik. Hij neemt het je blijkbaar niet kwalijk.” „De prikkel”, zei ze, „Apis houdt van den prikkel. Het brengt oude herinneringen bij hem boven.” „En je hebt 't heel goed geraden ook”, zei hij lachend. „Wat bedoel je?” „Apis — stier. Zijn eigenlijke naam is Stierman; Chandos is maar een aangenomen naam.” „Was het alleen maar raden, Bobbie?” „Hoe zou je 't kunnen geweten hebben? Je hebt den man nooit vroeger gezien of gesproken.” Euryale keek over de ontbijttafel heen uit het open raam. De zon wierp arabesken van goud over den kleinen tuin. Een bij, die een tijdje om een roos, die over het venster hing, had rondgevologen, ging er nu op zitten. Ergens in de verte hoorde men een meisje zingen. „Geef me nu eens antwoord,” drong hij aan. „Je hebt hem toch nooit vroeger gezien?” „Maar hij lijkt oopenstier”, zei ze. „Euryale, ik moet eerlijk zeggen, dat het mij niet lijkt; het grenst aan het bovennatuurlijke. En wat betreft dat idee om Minnie op het tooneel te laten dansen — is dat niet een grap te ver drijven? Hoe zou het arme kind, dat met mogelijkheid kunnen doen? Alleen de gedachte aan zoo iets, zou haar de doodsangst op het lijf jagen.” „O neen, dat zal het niet.” „Allemaal heel aardig om de bezwaren over het hoofd te willen zien,” mompelde hij, want hij voorzag er talloze. „Bezwaren?” „Je weet net zoo goed als ik dat er bezwaren zijn, onoverkomelijke bezwaren. De heele geschiedenis is te gek om los te loopen, en Chandos heeft alleen om je plezier te doen gedaan alsof hij het als ernst opnam. Hij denkt er natuurlijk in de verte niet aan om hier te komen.” „Maar Bobbie, ik heb het hem toch verzocht.” „Verzocht heb je 't hem, dat is waar.” „Ik heb het hem bevolen. Hij durft niet wegblijven.” „Jij denkt dus, dat hij komen zal?” „Hij dacht aan de begeerte blikken, die de man op haar had geworpen, op het trekken van zijn mondhoeken. Dit, gevoegd bij de reputatie die de kerel had, maakte hem een beetje bang. „Hij is een gevaarlijk mensch, Euryale.” „Wie? Apis?” „Hij kan iemand als jij bent niet begrijpen; hij gaat misschien allerlei dingen denken.” Ach, hoe kon hij haar zeggen, wat toch eigenlijk zoo voor de hand lag? „Kijk, als je er even over nadenkt, zal je inzien, dat de wijze waarop wij bij hem zijn gekomen, wat ongewoon was, ietwat zonderling. Zulke mannen denken soms heel wat; en Euryale, je zag er gisteravond prachtig uit. Ik geloof, dat je een openbaring voor hem was.” „Voor hem alleen?” „Voor velen.” „Hij zag weer de volle schouwburgzaal, de gezichten, die naar hun loge gericht waren, en Euryale, die daar zat met de kalme waardigheid eener Godin, schijnbaar onbewust van de sensatie, die zij te weeg bracht. „Ik wist vooraf, dat dit zoo zijn zou”, antwoordde zij. „Hij moest glimlachen, bijna had hij overluid gelachen. Hij keek haar aan om te zien of zij ook een glimlach op het gelaat had, maar blijkbaar onbewust, dat ze iets ongewoons gezegd had, ging ze kalm voort met ontbijten. „Ik kan jou niet snappen”, riep hij tenslotte wanhopig uit. „Wat bedoel je, Bobbie?” „Ik begrijp je niet, Euryale.” „Dat is niet zoo vreemd. Ik begrijp me zelf niet.” „Hij had dat vroeger al zoo vaak gehoord in vage woorden en nog vager verlangens; hij raakte al gewend aan de nevelachtige verten en de omwolkte bergen waarachter het licht zich geleidelijk verhief en zoo voort, en zoo voort. En eerlijk gezegd, vond hij 't allemaal onzin. Wanneer zou ze daar nu eens mee ophouden? Zij was mooi en wonderbaarlijk genoeg, zonder dat zij zich in een waas van geheimzinnigheid behoefde te hullen. „Hoe dit zij”, vervolgde ze na een kort zwijgen, „onze Apis komt”. En hij kwam inderdaad. Juist toen de klok in den salon elf sloeg, klonk de deurschel. Hij keek haar aan, terwijl de grootste verwondering op zijn gezicht te lezen stond. „Apis”, sprak zij. „Mr Chandos kwam binnen, groot, levendig en drukdoend. Hij was in de puntjes gekleed en droeg een bosje viooltjes en lelietjes-van-dalen in zijn knoopsgat. „Ik hoop, dat ik niet te laat ben”, zei hij. „Ik dacht, dat die auto er nooit zou komen”. Nadat hij Grange met een knikje begroet had, deed hij alsof die heelemaal niet meer bestond. Op zijn eigenaardige vriend-

delijke en toch gewichtige manier, wijdde hij zich heelemaal aan Euryale in wier oogen, zooals niet spot, toch een zekere belangstelling was te lezen. „Ik moet bekennen,” ging hij voort, terwijl hij haar hand iets langer vasthield dan de etikette eigenlijk toeliet, „dat u gisteren mijn nieuwsgierigheid hebt opgewekt, en u kunt gerust gelooven, dat dat tegenwoordig niet meer zoo gauw gebeurt”. „Ik voel mij geveid”, zei zij. „Volstrekt niet”, antwoordde hij. „De eer is geheel aan mijn kant”. Hij was wel wat erg formeel; maar het kon nooit kwaad als zij begreep, dat zij iets ongelooflijks had bereikt, door hem op zoo 'n ongewoon vroeg uur van zoo ver te laten komen. De waarheid is, dat hij haar verzoek met de grootste minachting van de hand zou hebben gewezen, als zij zijn nieuwsgierigheid niet had opgewekt. In het schijnsel van het electrisch licht had zij er prachtig uitgezien; in het heldere ochtendlicht zag zij er nog bekoorlijker uit. En hij was beroemd als een kenner van vrouwelijke schoonheid. Hij was zelf onder den indruk van zijn tegenwoordigheid hier en kon zelf geen verklaring voor dit wonder vinden. Dat hij er werkelijk belang in stelde talenten te ontdekken, al zat dat talent maar in de teenen, was ronduit gezegd belachelijk. Zijn zaak was 't het publiek datgene te bieden wat het verlangde, of wat hij dacht dat het verlangde, en dat waren oude bekenden in nieuwe kleeën. Hij vleide zich ermee, dat hij niet zoo gek was om te probeeren den smaak van het publiek te veredelen. Hij wist dat de massa van lichte kost hield, en hij was bij zijn streven ze die te verschaffen, schatrijk geworden. Eenige oogenblikken later verliet Euryale hen met het verzoek naar het museum te komen, zoodra ze daar muziek hoorden. Grange wist niets van de voorbereidingen, die ze had getroffen en hoe zij Dia had geïnstrueerd, en toen hij het haar gevraagd had, had zij hem alleen maar aangekeken en geglimlacht. Maar hij twijfelde er geen oogenblik aan, of zij zou de rol, die zij zich had toebedacht, met succes spelen. Ondertusschen keek Chandos verstrooid de kamer rond, alsof het hem nog altijd niet duidelijk was geworden, waarom hij zich verwaardigd had hier te komen. Want het was een minzaamheid zijnerzijds, en zijn ijdelheid en zelfingenomenheid kwamen in opstand tegen de zwakheid van zijn wil. „Miss Argos is een heel bijzondere vrouw”. „Dat is ze”, zei Grange. „Ze heeft me bepaald overbluft, gisteravond”. „Ze overbluft ons allemaal”. „Ooit op het tooneel geweest?” „Ik weet 't niet, maar ik geloof van niet”. „Hoe kan ze er dan iets van weten?” „Ze is heel knap”. „Ik snap er geen laars van”, zei Chandos. „Waarvan?” „Van de heele geschiedenis”. Robert had hem kunnen zeggen, dat, als hij haar langer kende, hij er nog wel minder van zou begrijpen. Mr. Chandos zag er niet uit als iemand, die veel fantasie bezat; maar men kon zien, dat hij nu zijn uiterste best ertoe deed zijn fantasie te laten werken. „Ik begrijp nog niet hoe ik er toe gekomen ben,” zei hij. „Waartoe?” „Om hier te komen. Ik kan u verzekeren, dat ik zoo iets niet vaak doe.” „Nee, dat wil ik wel gelooven”. Maar hij meende, dat hij toch wel een klein ideeetje van het waarom had. Mr. Chandos was zoo bescheiden zijn reputatie te vergeten. Intusschen luisterde Grange scherp om de eerste klanken der muziek op te vangen, omdat het hem maar heel matig interesseerde om te hooren wat de directeur te zeggen had. Voor hem stond vast, dat de heele zaak niet anders was als een kolossale voor-de-malhouderij, ofschoon hij in de verste verte niet begreep, wat zij er mee op het oog had. Wat hem betrof had hij lust den opgewonden Apis te zeggen, dat hij zich leelijk voor den gek had laten houden. Maar hij kon zich met geen mogelijkheid Euryale als een grappenmaakster voorstellen, al was ze in nog zoo'n goede bui. Toen hoorden zij plotseling het zachte, vreemd trillend geluid der muziek. Het zweefde naar omlaag, een zonderling-grillige, nooit gehoorde melodie. Hij keerde zich naar Chandos om en wenkte dezen hem te volgen. Hoe hooger zij kwamen, hoe luider de muziek klonk. Robert bleef voor de deur van het Museum stilstaan en legde een vinger op zijn lippen. Hij zag op het gelaat van zijn metgezel duidelijk de spanning waarin hij verkeerde, en hoorde hoe hij hijgde. Toen opende hij de deur. Euryale zat vóór hen op haar troon, met de oude lier op haar schoot. Dia, in zuiver klassieke dracht, zweefde als een schaduw over den grond. Haar loshangend haar was omvlochten met klimop-bladeren. In haar hand droeg zij een houten caduceus of staf, van boven van twee vleugels voorzien en omrankt met rozen. Het licht was

op kunstige wijze zoo verdeeld, dat het ten volle op de danseres viel, terwijl de musicienne min of meer in de schaduw zat. Of het leek maar schijnbaar zoo, ofschoon er licht genoeg was om Euryale's bovenaardsche schoonheid te zien. Chandos stond als betooverd en hij zou naar binnen getreden zijn, als Grange hem niet had tegengehouden. Zoo bleven ze beiden juist op den drempel staan en keken met alle aandacht terwijl een onbeschrijfelijk gevoel zich van hen meester maakte. Eerst zweefde Dia de kamer rond bij het zachte fluisteren der muziek, terwijl haar kleine, bloote voetjes nauwelijks den grond aanraakten. Euryale speelde een langzame, geheimzinnige melodie (want natuurlijk speelde zij ze, al leek het hun, dat ze van alle kanten van de kamer kwam) die leek op een hymne bij maanlicht gehoord, en het sierlijke meisje bewoog zich met een waardigheid, die paste bij deze muziek. Maar geleidelijk nam de muziek toe in kracht, tot de heele kamer scheen te schudden en te trillen van het verwarde geruisch van trommels, tamboerijnen, speren, zwaarden en allerlei vreemd oorlogstuig en zonderlinge instrumenten, die ooit bedacht of uitgevonden zijn; en in dezen warboel van geluiden werd Dia's stap vlugger en vlugger, doller, opgewonden, tot zij leek op den ziel van den dans, door waanzin bezeten. Toen hield plotseling de muziek op, hield zoo plotseling op, dat het eerst tot beide mannen doordrong toen zij Dia als vernietigd aan Euryale's voeten zagen liggen. Euryale wendde zich met een vreemden glimlach naar hen toe en wenkte ze naderbij te komen. Zonder die uitnoodiging zouden zij zich niet hebben kunnen bewegen, daar ze beide als door betoovering aan hun plaats gebonden waren. Chandos wankelde bijna naar het voetstuk. Hij had een hoogroode kleur en zijn oogen schitterden van ongeveinsde bewondering. „Schitterend,” riep hij uit, „bewonderenswaardig! Nog nooit heb ik iets gezien, dat daarbij halen kon”. „Zei ik u niet, Apis, dat ik u de ziel van den dans zou laten zien?” „Stelt u zelf uw condities, Miss Argos”. „Mijn condities?” „Ik ben een zakenman en ik weet, wat ik hebben wil”.

(Wordt vervolgd).

DE BLOEMENTUIN.

Alhoewel we nu nog midden in den zomer zitten en alles in de natuur pronkt en prijkt met bloemenweelde, mogen we toch niet vergeten dat de herfst en wintermaanden op til zijn; zoodra immers, zooals nu, reeds de vroege tros-Chrysanthen en Asters beginnen te bloeien, worden we daardoor gewaarschuwd dat we de meeste bloemen gehad hebben. Willen we vroeg in het voorjaar weer bloemen hebben en ook gedurende de donkere wintermaanden onze kamers wat aardiger er doen uitzien, dan moeten we reeds nu onze maatregelen nemen. We doen dit door de verschillende prijscouranten te raadplegen en zoo vlug mogelijk de bollen te bestellen. We laten ons niet in de war brengen door aanlokkende advertenties en bestellen bij een goed bekend staande firma en zoeken juist voor het forceeren niet de goedkoopste bollen uit, we moeten goede sterke bollen hebben. We zullen nu achtereenvolgens de verschillende bolsoorten bespreken en de wijze van forceeren. Ten eerste nemen we de tulpen. De allervroegste tulp die zich voor vervroegen bijzonder goed leent is de „Duc van Tholl”, die buiten reeds in Maart de eerste bloemen laat zien. In de kamer kan men tusschen Sint Nicolaas en Kerstmis reeds de roode tulpjes in bloei hebben. We moeten ze dan echter reeds eind Augustus oppotten of in bakjes zetten. We kunnen voor grond nemen zanderige lichte grond of desnoods gewoon wit zand. Ook kunnen we schalen of bakjes nemen. Het aantal bollen hangt natuurlijk af van de grootte van den pot, maar ze behoeven slechts enkele cM. tusschenruimte. Na het oppotten graven we de potten in den tuin in en bedekken ze met een laagje aarde. Begin November nemen we ze op en plaatsen ze in een koel vertrek. We moeten er echter wel om denken steeds een kalmen overgang te geven, d. w. z. niet plotseling van de koude in de warmte. Ook moet er bij tulpen veel ventilatie aanwezig zijn, want hoopt er zich vocht in den stengel op, dan kan deze soms omvallen. Nog zij vermeld dat voor een gewonen bloempot 5 bollen noodig zijn en dat als ze beginnen te bloeien we de bollen kunnen opnemen uit de potjes en we er mandjes of iets dergelijks mee kunnen opvullen. Het liefst bedekken we deze mandjes dan met nat mos.

21 Augustus.

N. V.

GEZICHT VAN DE LAHN OP DIEZ EN HET KASTEEL.

HET SLOT DIEZ AAN DE LAHN, STAMHUIS VAN HET HUIS ORANJE-NASSAU.

ONDER de talrijke oude steden van het land van Nassau is Diez aan de Lahn, dat in zijn mooie geslotenheid het echt-middeleeuwsche Duitsche stadstype vertoont, zooals ons dit uit de etsen van Merian bekend is, verreweg de schoonste. De wijze waarop de massieve, hooggelegen burchtgebouwen met de stad tot een heel bijzonder harmonisch geheel zijn gesmolten, dat met zijn romantische schoonheid de geheele omgeving beheerscht, maakt Diez tot een stad, die, van welke zijde men haar ook nadert, een niet licht te vergeten indruk op den bezoeker maakt. De geschiedenis van Diez, die burgemeester Robert Heck, een door zijn onderzoekingen op het gebied der Rijnlandsch-Nassausche geschiedenis ook in Nederland niet onbekend historicus, tot onderwerp van een aantal, voor dit artikel geraadpleegde publicaties heeft gemaakt, gaat tot de vroegste middeleeuwen terug. De naam der stad wordt voor 't eerst in een oorkonde van Karel den Groote van 't jaar 790 als Theodissa genoemd. Omstreeks 1050 is sprake van den eersten graaf van Diez, Embricho, als graaf van de Nederlahn-gouw. Hij en zijn opvolgers zien we in diezelfde Nederlahn-gouw, van waar de Konradinen kwamen, zoodat waarschijnlijk de graven van Diez van 't Salisch-Konradische keizergeslacht afstammen. Een in 1073 genoemde broeder van graaf Embricho, wiens voornaam niet bekend is, en die zich graaf van Didesse of Diez noemde, wordt als de stichter van den burcht beschouwd. Zijn opvolgers wisten hunne macht te doen toenemen. Graaf Gerhard IV liet het slot belangrijk vergrooten; daaromheen vestigden zich de adellijke bewoners van het Lahndal, die hiermee de grondvesten voor de latere stad legden. Keizer Lodewijk IV de Beier verleende graaf Gottfried van Diez met 't oog op zijn trouwe diensten in 1324 stadsrechten voor de nederzetting bij den burcht. De laatste graaf van Diez, Gerhard VII, stierf in 1388 zonder mannelijke erven na te laten. En dan volgt zijn neef, Graaf Adolf van Nassau-Dillenburg hem in 't bezit op; keizer Wenzel bevestigde hem als leenman van het graafschap Diez. Johan VI, graaf van Nassau-Dillenburg en graaf van Diez, liet bij zijn dood in 1605 vijf zonen na, die zijn bezittingen onder elkaar verdeelden en 5 nieuwe liniën, Nassau Beilstein, Diez, Dillenburg Hadamar en Siegen stichtten. Johan VI's zoon, graaf Ernst-Kasimir, werd de grondvester van het huis Nassau-Diez, waarvan koningin Wilhelmina een rechtstreeksche afstamme-

linge is. Ernst Kasimir van Nassau-Diez en zijn opvolgers, die evenals alle andere graven van Nassau van den Ottostam in 1652 in den rijksvorstenstand verheven werd, stonden als stadhouders, in den beginne van de provincies Friesland en Groningen, later van de zeven Vereenigde Provinciën, in dienst der Nederlanden en vertoefden meestal slechts korten tijd te Diez. Het bestuur van het vorstendom Diez lieten zij steeds over aan gelukkig gekozen vertegenwoordigers, of hunne moeders. Sophie Hedwig, echtgenoot van Ernst Kasimir, de stammoeder van het Nederlandsche vorstenhuis, voerde 1632—1642 het regentschap. Albertine van Oranje (1664—'96), een energieke vrouw, legde in 1676 den eersten steen van het slot Oranienstein. 1) Den zoon harer zeer begaafde opvolgster Amalia van Anhalt (1696—1711), Johan Willem Friso, viel na het overlijden van den laatsten Oranje, Willem III, den Koning-Stadhouder, de erfenis der Oranjes ten deel. Onder Willem IV eindigde de langdurige successiestrijd grootendeels ten gunste van Nassau-Diez. Onder zijn regeering stierven de vorstenhuizen Dillenburg, Hadamar en Siegen uit, en zoo kon de vorst van Nassau-Diez alle in 1605 verdeelde bezittingen (Nassau-Beilstein was reeds in de 17de eeuw aan Diez gekomen) onder zijn scepter vereenigen. Het vereenigd vorstendom gaf hij den naam van Nassau-Oranje en den zetel der regeering verplaatste hij van Diez naar Dillenburg, wegens de centrale ligging van laatstgenoemde plaats. In 1801 vestigde de gewezen stadhouder Willem V zich in zijn erfland Nassau, en wel in het slot Oranienstein. Talrijke weldadige stichtingen dankt Diez aan dezen in de Nederlanden zoo miskenden vorst. Zijn zoon en opvolger ontnam hem de heerschappij en voegde de vorstendommen Siegen, Dillenburg en Hadamar bij het nieuw gestichte groothertogdom Berg; Diez daarentegen werd bij het Hertogdom Nassau gevoegd. Na den slag bij Leipzig kwam Willem VI weldra weder in 't bezit van zijn stamlanden. Toen hij in 1815 als Willem I Koning der Nederlanden werd, stond hij zijn Duitsch vorstendom af, dat door het congres van Wenen bij Pruisen werd gevoegd. Pruisen ruidde de vorsten-

1) Dit slot werd onder haar opvolgster voltooid en naar het ontwerp van den bekenden Franschen bouwmeester Daniel Marot (1650—1712) vergroot en verfraaid. Toen het slot na overgang in Pruisisch bezit als kadettenschool werd ingericht, werd een deel van de met prachtig stucwerk versierde zaal op vandaalsche wijze vernield. Het slot is thans zetel van het Fransche plaatselijk commando.

dommen Diez, Dillenburg en Hadamar tegen Nassausch gebied op den rechter Rijnsoever. Na de bezetting van het hertogdom Nassau in 1866 door Pruisen kwam Diez weer in 't bezit van dit land. Maar te Diez en omgeving is tot op dezen dag het vorstenhuis van Oranje-Nassau in eere gebleven. Dankbaar gedenkt men er hoe het oude vorstengeslacht in de Lahnstreek steeds het welzijn der bevolking voor oogen heeft gehad.

☒ De stad Diez, die uit de nederzetting bij den burcht is ontstaan, heeft door de eeuwen heen het karakter van haar oorspronkelijken aanleg bewaard. De middeleeuwsche bouwgeschiedenis van het slot is in donkere nevelen gehuld. Aanvankelijk werd bij den bouw alleen op de krijgskundige belangen gelet. De ligging op den steilen porphyrrots, de massieve romaansche toren, het op een toren lijkende gothische gedeelte, de oprijzende muren die in kracht van lijnen met de rotsen wedijveren, dit alles vertoont de eigenaardigheden van een vesting. Van het in den loop der eeuwen gewijzigde karakter van het gebouw, dat van een versterkt kasteel in een residentieslot veranderde, spreekt de indrukwekkende renaissance-vleugel, benevens het latere sierlijke portaal in barok-stijl. Het geheele, trots oprijzende gebouwencomplex groepeerde zich in prachtige wisselwerking van zijn horizontale en verticale lijnen tot een monumentale eenheid. Het oudste deel, de hooge romaansche „Bergfried”, dagteekent uit het einde der 11de eeuw. Hij vormt het centrum van de oorspronkelijke vesting. Daaraan sluit zich ten westen een slank gothisch gebouw aan, met een bevalligen tot de gevelspits reikenden erker, die op driekwart hoogte van het gebouw een horizontale spitsboogfries doorsnijdt, en, als gegroeid uit den rotsbodem, een buitengewoon krachtigen indruk maakt. Dit gedeelte van het kasteel bevat een vroeger rijk gesierde gothische zaal. Het bevatte verder, evenals de romaansche toren, woonvertrekken. Ze zijn nog thans, evenals alle overige gedeelten van het slot, dat door een gelukkig toeval voor de schrikkelijke restauraties van den romantischen tijd der 19de eeuw en van de Wilhelmpriode gespaard werd, betrekkelijk goed behouden. Om den zeer stemmingsvollen hof van den burcht aanschouwt men eenige vleugels van lateren tijd. Het groote renaissance gebouw, dat door den „stompe toren” wordt afgesloten, diende vroeger als archief, administratiegebouw en wijnkelder. Onder de regeering van den landgraaf van Hessen-Kassel, tijdens de minderjarigheid van Willem IV, werd het oostelijk deel van het slot, de zoogenaamde „stompe toren”, tot gevangenis verbouwd, nadat reeds de regentes Albertine van Oranje het slot als woning uit den tijd had geoordeeld en de nieuwe prachtige residentie, het slot Oranienstein, in de onmiddellijke nabijheid der stad had doen bouwen, waarvan hierboven reeds werd gesproken. Door bovengenoemde bestemming tot tuchthuis werd het lot van den roemrijken stamburcht als residentieslot bezegeld. Later werd het geheele gebouw als gevangenis ingericht. Zware misdadigers werden er in opgesloten. Om aan dezen onwaardigen toestand een einde te maken, en tevens dit zeldzame voorbeeld van een voortreffelijk behouden burcht, die zich op een belangrijke geschiedenis kan beroemen, voor 't nageslacht te bewaren, heeft de Magistraat van Diez korten tijd geleden burgemeester Heck opgedragen, het initiatief te nemen tot de vorming van een Duitsch-Nederlandsch comité tot behoud van dit stamslot van het huis van Oranje-Nassau. Het comité zal zich er mee belasten, den burcht van het Pruisische departement van Justitie over te nemen, en hem allereerst, zonder kostbare en ingrijpende herstellingen, in een waardigen toestand te brengen. In de best bewaard gebleven romaansche en gothische gedeelten van het slot zal een museum en archief van de geschiedenis der Oranje-Nassau's ingericht worden, terwijl de zeer omvangrijke, zich in uitstekenden toestand bevindende administratiegebouwen, die nog thans voor administratieve doeleinden gebruikt worden, tot herstellingsoord voor Nederlandsche kinderen en tot onderdak voor Nederlandsche toeristen bestemd zullen worden. Van de zijde van den Pruisischen „Justizfiskus” zijn geen ernstige bezwaren te verwachten, daar het oude gebouw in geenen deele meer voldoet aan de eischen, die tegenwoordig aan gevangenissen worden gesteld terwijl bovendien met 't oog op de onvoldoende verwarming- en verlichtingsinstallaties het zeldzame monument voortdurend met brandgevaar bedreigd wordt. ☒ Het gunstig onthaal, dat het voornemen van Diez' magistraat in Nederlandsche- en Duitse kringen heeft

HET KASTEEL DIEZ.

GEZICHT OP DEN VAN DE 11DE EEUW DAGTEEKENENDEN
HOOFDTOREN. LINKS DE RENAISSANCE-VLEUGEL,
RECHTS HET GOTHISCHE GEBOUW.

gevonden, doet hopen op een spoedige uitvoering daarvan. ☒ Ten slotte worde melding gemaakt van de feestelijke inwijding van drie klokken op 30 Mei l.l., bedoeld als hulde aan de nagedachtenis van den te Diez zeer geëerden prins Willem V, en verkregen dank zij een gift van een in 1911 in verband met een te Diez gehouden Oranjetentoonstelling gevormd Nederlandsch Dames-comité. De grootste der klokken draagt en relief het welgelijkt portret van den prins en zijn gemalin, Willemijntje van Pruisen.

H. M.

Amersfoort worde eindelijk wijs!

☒ De oude stad Amersfoort, met haar merkwaardig archief, heeft sinds enkele jaren geen archivaris meer. Wie durft te beweren, dat ze geen geld heeft om een archivaris te bekostigen? Ze heeft er geen geld voor over. ☒ De bestrating van Amersfoort's drukke hoofdstraat is allerellendigst; de voetgangers weten niet waar ze blijven moeten: ouderwetsche

HET KASTEEL DIEZ, GEZIEN VAN HET ZUIDEN.
BENEDEN RENAISSANCE GEBOUWEN VOOR DE
ADMINISTRATIE.

stoepen liggen langs de huizen. Wie durft beweren, dat de stad voor verbetering geen geld heeft, de stad die voortgaat den „berg” van fraaie, ruime wegen te voorzien? *Ze heeft er geen geld voor over.* ☒ De boog van de Binnenkamppoort, ten onrechte tegenwoordig meestal Kamperbinnenpoort genoemd, was in den aanvang der 19de eeuw bouwvallig geworden. In 1827 werd ze gesloopt. Wie durft beweren, dat de stad voor herstel geen geld had? *Ze had er geen geld voor over.* ☒ De overgebleven torentjes van deze poort, bedekt met reclamebiljetten, zien er allerslordigst uit. Wie durft beweren dat goed onderhoud en verfraaiing der torentjes de finantieele krachten der stad te boven gaat? *Ze heeft er geen geld voor over.* ☒ Bij het vaak drukke verkeer door de smalle ruimte tusschen de overgebleven torentjes is 't noodzakelijk dat daar een verkeersagent wordt geplaatst. Wie durft beweren dat dit Amersfoort te kostbaar wordt? *De stad heeft er geen geld voor over.* ☒ Een verkeersagent brengt nochtans geen bevredigende oplossing. Het verkeer zal op den duur in het oosten der stad langs andere straten moeten worden geleid. Daarvoor is noodig: *niet* afbraak der huizen ter weerszijden van de torentjes, zooals in de „Bouwwereld” wordt voorgesteld, waardoor de prachtige afsluiting van de Langestraat, met de daarmee saamgegroeide torentjes, zal verloren gaan, maar een doorbraak van de Langestraat naar de Pothstraat. Wie durft beweren, dat Amersfoort, (dat reeds met 't oog op zijn boos opzet om de torentjes te sloopen, de meeste huizen

ter weerszijden van de Binnenkamppoort aankocht) geen geld had om reeds jaren geleden dit eenig afdoende doorbraak-plan voor te bereiden? *De stad heeft er geen geld voor over.* ☒ Het bestuur der stad beseft absoluut niet, dat de zorg voor oud-Amersfoort geld waard is, ook al worden daardoor geen rechtstreeksche stoffelijke voordeelen behaald. Het stelt zich daarmee op één lijn met de eerste de beste plattelandsgemeente. ☒ Gelukkig is de uitvoering van het Raadsbesluit tot afbraak van de torentjes door de regeering geschorst. Moge dit eindelijk de koppige Amersfoorters in het rechte spoor brengen. Mogen zij eindelijk overgaan tot herstel der boog en tot voorbereiding van den bovengenoemden doorbraak. Als zij willen, is er geld voor.

HET KASTEEL TE DIEZ, GEZIEN VAN HET ZUIDOOSTEN.
RECHTS DE „REZEPTUR” HET VOORMALIGE WEDUWENVERBLIJF DER GRAVINNEN VAN DIEZ.

MADONNA. (Vervolg).

DE kinderen kwamen aangelopen, Loes en Theo beiden met een groot dik konijn in hun armen, de groote hond daar achteraan, die zich geen raad wist van jaloezie, en gedurig naar de angstige beestjes sprong als om ze te bijten. Fie lag verderop onder den appelboom in een hangmat te lezen. Dolf was op den molen en filosofeerde met Bart. Madie repte zich, Moeder had de wasch gehad, zij zorgde voor de gasten. Daar kwam ze met het blad, even daarna met de theestof met het knus zingende theewater in den koperen ketel.

„Wat is Madie stil, den heelen dag hebben we haar haast niet gehoord. Madie, draai je zoo nog een poosje met Theo, dan kan ik touwtje springen?” vroeg Loes. „Weet je 't al Madie, Oom Henri komt”. Madie beloofde, als ze klaar was, kwam ze draaien en Loes gaf 't konijn over aan de zorg van Theo en liep Madie na; ze wilde helpen, dan kwam Madie eerder buiten. Loes hielp zoo gewichtig Oom Henri's kamertje klaar maken en vertelde, hoe 'n aardige Oom dat was, geen echte Oom, ze zeiden 't maar zoo, maar ze verwedde haar

hoofdje, als hij geen groote doos chocolade mee bracht en dan kreeg Madie de helft mee. „Madie, wanneer ga je mee bramen zoeken? Je zou me ook nog heimandjes leeren vlechten.” Loesje babbelde en sprong als een veulen rond, totdat ze voor 't waschtafelspiegeltje bleef staan en plotseling verdiept was in de scheeve gezichten die ze voor zich zag; ze stak haar tong uit, trok haar neusje op en maakte allerlei fratsen.

„Kom Loes, ik ben klaar.”

„Madie,” juichte 't kind en elkander teeder omarmend liepen ze de gang door, naar buiten.

„Zie toch eens dat kind, hoe dol ze speelt met de kleintjes, 't is om te lachen, Jet, jouw bezorgdheid. Ik doe ook nog eens mee!” besloot Pa. Tante Jet, aangestoken, verhief zich ook van haar zetel en even daarna klonken de pretstemmen uit alle hoeken van den tuin, want ze speelden plak aan en dat gaat nu eenmaal niet zonder gillen en schreeuwen.

Den volgenden morgen was ieder min of meer in feeststemming; buiten een gast, is heel iets anders als in de stad; ieder dacht een deel van 't bezoek voor zich op te eischen; Fie had haar nieuwe wit linnen pak ter opluistering aange trokken, waar de keurige bruine kousen en schoentjes coquet onder uit staken. Tante Jet had haar weerbarstige haren geonduleerd. Ma zat feestelijk onder den notenboom met een groote vaas korenbloemen voor zich op tafel, toen de overige familie naar 't station fietste om den gast te halen. Dolf herinnerde zich niet, dat er ooit zooveel herrie om hem ge-

maakt was, als hij in de stad bij hen kwam eten.

't Was een gejuich, een gezwaai, toen de trein stil hield, een streven van ieder, naast den aangekomene terug te rijden en de aandacht van hem op zich te vestigen en alles wat de gast zei, was interessant en geestig. Opgewonden kwamen de voorboden bij Ma onder den notenboom: „Hij is er!”

Zelfs Theo en Loes bleven het eerste half uur op hun stoelen zitten, omdat Oom Henri er was. Tante Jet interesseerde zich buitengewoon voor zijn

technische studies, Dolf wenschte joolverhalen, en Fietje deed studentikoos en coquet tegelijk, stak de sigaret, haar aangeboden, op; met haar arm over de stoelleuning geslagen, wipte ze 't voetje, dat ze hoog hield, het eene been over 't andere geslagen. Mama lachte vergenoegd; Pa zou Henri straks eens polsen over maandgeld; 't was een zeer vertrouwd jong mensch.

„Waar wil de familie de koffietafel hebben?”

Niemand had Madie hooren aankomen.

„Ha, daar is onze Madie, onze kleine Madonna”, riep Pa en 't was of 't aanstekelijk was; „daar is Madie en Madie, Madie,” werd door 't gezelschap geroepen, alsof 't een wonderbeestje was, dat plotseling te voorschijn was gekomen.

Madie kreeg er een kleur van en sloeg haar oogen neer; zooveel gezichten die haar aankeken!

„Waar moet ik dekken?” vroeg ze.

„Buiten, breng alles maar hier, wij zullen wel helpen.”

„Geef maar hier,” zei Henri, toen Madie met een zwaar blad naar buiten kwam, „veel te zwaar voor kleine meisjes,” en hij knikte Madie zoo vriendelijk toe, dat ze dacht, dat ze hem al eerder gekend had.

Wat was 't hier heerlijk op de hei, weldadig die eenvoud. Uren kon de nieuwe gast bij Bart op den molen doorbrengen, geneerde zich niet de handen uit de mouw te steken en 's avonds, als de boel stop gezet was, lange redevoeringen ten beste te geven. Bart vond hem een kundig mensch, maar met zijn begrippen was hij niet ingenomen; geen beginsel, geen leer.

„Zoo'n heer had ze nog nooit gezien”, zei de muldersvrouw,

toen hij een streng sajete voor haar ophield. Dolf was blij, dat hij eens een man had om mee te praten. Fietje vergezelde hij op haar wandel- of fietstochten en 's avonds aan de theetafel had hij groote disputen met tante Jet, die hij niet tot zijn sociale ideeën kon overhalen, Oom Henri ravotte met de tweeling, „'t was een gast, bepaald een vervulling”, beweerde Mama, alleen de vereering voor Madie scheen hij niet te deelen.

„Vin je der niet verduveld knap?” vroeg Dolf als een kenner, toen ze 's avonds bij Bart op den molen zaten?

„'t Is me niet opgevallen”, zei Henri tamelijk onverschillig. Bart meende „dat je in de stad nog lang zou moeten zoeken naar zo'n deern, maar daar bint ze heelemaal nie wies, ze wilt doar de acht uursche warkdag invoeren, hē meneer de sociaal”, plaagde hij uit wraak, dat van Madie geen nota was genomen.

„Nou, en dan?” deed Henri voornaam. „Moet ieder geen tijd hebben zich te ontwikkelen?”

„Lup hen, loat ze in de stad doen, wat ze wilt; wat dut ze door? Geen eerdappel kunt ze der nog verbouwen. Of wol ie 't soms op 't dak doen? De keunig mut nog van 't land gevoed worren, dat steet al in den bibel. As wie buten acht uur zol warken, acht uur; heere minse, acht uur, dan ko'j allegaar krepeeren in oe stad; ontwikkel ie moar. Moar da ze'k oe, as Onze lieve Heer um acht uur de zonne noar buten stak,” even telde Bart op zijn vingers, „en Hie hoalde der um drie uur weer noar binnen, dan zol ie is wat zien, en wat hē'j dan met oe goddeloosheid, ie kweekt niks as slechtigheid, de eenvoud is der uut en ze bint allegaar wark-lu.”

„Zeg Bart, jij moest eens een voordracht in de stad komen houden, ik wed dat de zaal stampvol was, een avond met debat? Morgen zetten we ons gesprek weer voort, ik ga een wandeling in den maneschijn maken”.

„Dolf, loat oe nie anstēken,” was de waarschuwing van Bart toen de twee vrienden den heuvel afdaalden.

't Was Madie's jaardag, ze was er zelf verlegen mee, toen ze op verzoek van de familie aan 't ontbijt al binnen moest komen en ze door ieder zoo hartelijk geluk gewenscht werd en toen die groote verrassing, toen Meneer haar meenam naar de waranda, waar die prachtige fiets voor haar stond; Moeder kwam ook aangelopen; Madie was zoo overstuur, dat ze Moeder huilend om den hals vloog en niet tot bedaren kon komen.

„Kom, drink eens, meisje,” en een glas water werd aan haar mond gehouden; ze keek op en zag plotseling vlak in de oogen van meneer Henri. Wat was dat, haar hart klopte, ze was zoo geschrokken, waarvan?

„Ik feliciteer je ook, Madie”, hij stak haar lachend de hand toe en weer schrikte ze, weer keken die oogen in de hare.

„Ze is wat verlegen tegenover vreemden”, zei meneer. „Laat nu je fiets maar eens aan Vader en Bart zien”. „Madie, ga je van middag met ons naar 't dorp?” schreeuwde Loes haar na, „Ma heeft taartjes besteld, die gaan we halen, en nu bloeit de hei, nu moet je 't me leeren, dan maken we een groote mand voor Ma.”

Madie gevoelde zich dien middag als 'n vogel zoo vrij, zoo heerlijk zacht waaide de wind even om haar hoofd, alsof 't een zuchtje was; ze kon jubelen, ze was zoo rijk, zoo gelukkig en ze reed zoo blij, zoo hoopvol of 't leven haar nu alles zou geven, hoe, dat wist ze niet; de tijd geurde, de bijen zoemden de hei was in bloei en de wolken waren zoo schitterend wit, de zon scheen zoo heerlijk en de menschen waren zoo goed.

„Waarom lach je, Madie?” vroeg Theo, „wie lacht er nu in zijn eentje”.

„Ik mag toch op mijn jaardag wel lachen, malle jongen.”

„Kijk Madie, daar komt Oom Henri! Oom Henri, Oom Henri!” schreeuwden de twee kinderen, „ga je mee naar 't dorp?” Lachend fietste Madie achter de kinderen aan, maar toen meneer Henri plotseling naast haar van zijn fiets stapte en de hare tegenhield, kleurde ze hevig en sloeg ze haar oogen neer; ze wilde hem niet meer zoo aankijken.

„Mag ik Madie? Zal ik meerijden?”

„Waarom niet?”

„Fijn!” juichten de kinderen; „we gaan de taart halen, omdat Madie jarig is.”

De weg was smal, de kinderen reden vooruit, Madie en Meneer Henri volgden; meneer Henri legde zijn hand op Madie's stuur.

Hoe kwam dat klopperige gevoel toch zoo; vond ze 't jammer, dat hij mee was gegaan? „Nee,” dacht Madie, maar angstig keek ze toch naar hem op en daar kwam die beklemming weer, hij keek haar aan, zooiets had ze nog nooit gevoeld, ze wist niet, o 't was zeker niet goed met meneer te gaan en toch was hij zoo gewoon.

„Madie, ik wist eigenlijk te laat, dat je jarig was en daarom ben ik nu na 't ontbijt naar 't dorp gefietst om te zien of ik je ook nog ergens mee kon verrassen; wil je dit nu van mij aannemen? Laat je hand maar los, ik houd je stuur”. Nee, daarvoor moest Madie even ophouden, ze stond al op den weg met het kleine doosje in haar hand.

„Wat prachtig! een zilveren naaldekokeren 'n vingerhoed.”

„Naar je zin? Goed zoo, dan maar verder.”

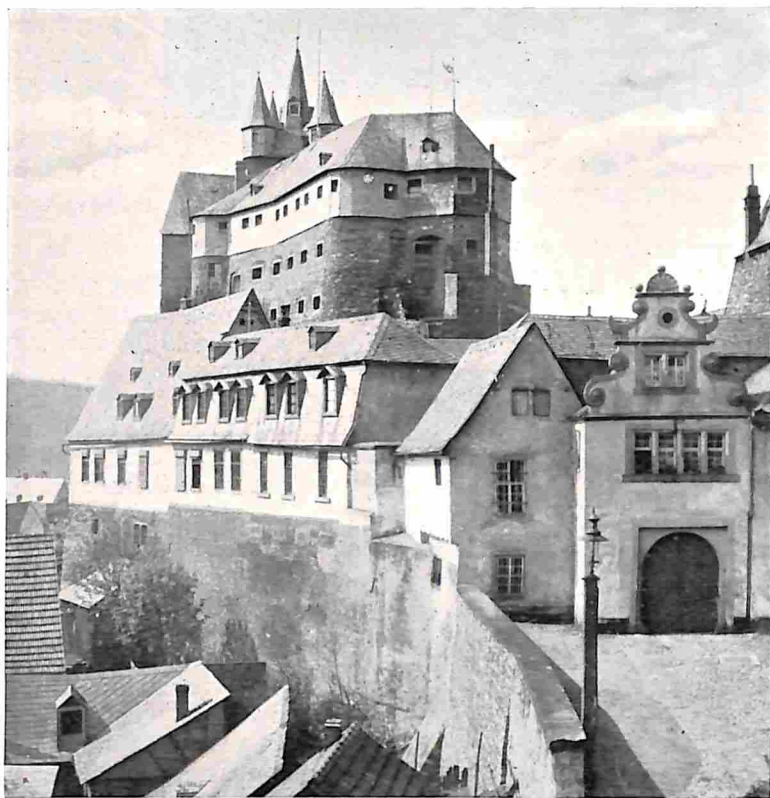
Dankbaar legde ze haar hand in de zijne; zoo'n jaardag had ze nog nooit gehad. Het eenige wat dezen dag verduisterde, was dat de dag zoo nabij den dag was, waarop allen weer zouden heengaan, dat de zomer bijna voorbij was en de heide weer bruin en triest en alles stil rondom zou zijn. Zou meneer Henri nog lang blijven? Zou ze 't durven vragen? maar dan keek hij haar weer zoo aan en ze dacht, dat het zondig was, ze mocht niet, ze moest denken aan haar aannemen, de grootste stap van haar leven. Toen ze terug waren op den molen, hun fietsen op de deel zetten, bedankte Madie nogmaals voor 't mooie cadeau; ze kon 't niet helpen, dat weer dat gevoel over haar kwam; 't was toch zeker geluk, want ze verlangde het vast te houden, toen hij haar hand tusschen zijn twee handen hield. „Meneer Henri, wil ie 't peerd is effekes vasthouden?”

Nog nooit was Madie zoo van Bart geschrokken en ze voelde, dat ze rood werd tot in haar hals en toch, ze had niets verkeers gedaan.

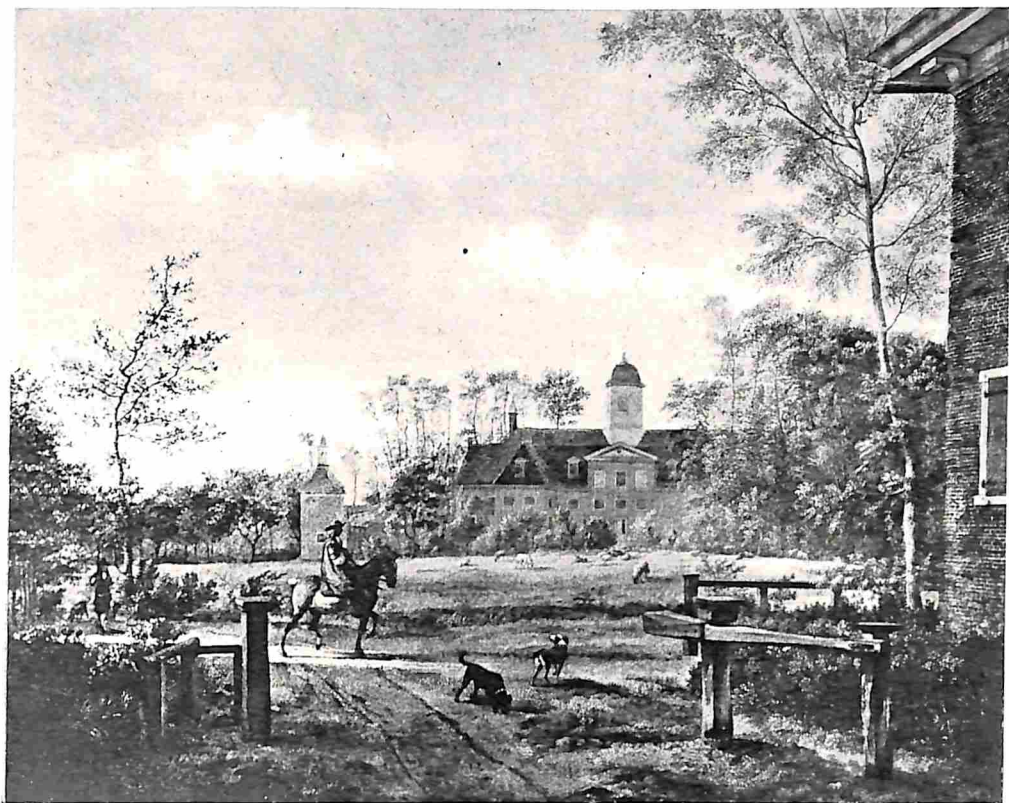
„Pas mien op, Maria, de duvel geet rond in een schoapevacht; alla deern, oe Môder wach op oe.”

Den volgenden morgen was 't snikheet, gloeiend wierp de zon haar stralen over de heide, vliegjes als speldeprikken zoo klein vielen op het tafellaken, op 't brood, op de handen, kriebelden in 't gezicht; broeiwarm was 't, en verlangend tuurde de mulder naar de lucht, in de hoop een donderkop te ontdekken. Voor de gasten was 't best weer geweest, maar zijn wei verschroeide; al lang moesten de beesten bijgevoerd; regenen moest het dagen achter een, regenen langzaam, zacht-een-tonig, dat wenschte de mulder. 's Middags riep Bart van den ommegang de blijde boodschap; hij zag een donderkop en nog een en nog een. De hitte werd ondragelijk en onheilspellend donkerpaars werd de lucht, de zon was niet meer te zien en ver aan den horizon was 't bliksemlicht niet van de lucht, zacht dof donderden lange doffe geluiden. Voor 't huis in den tuin en op den ommegang van den molen bespieden ze het langzaam naderkomen van de bui, tot plotseling een hevig hemellicht hen verblindde.

(Wordt vervolgd).

HET KASTEEL DIEZ.
DE HOOFDINGANG MET BAROK POORTHUIS.

HOFSTEDE, DOOR JAN VAN DER HEYDEN.
(WOLVENHOECK IN DE PURMER).

EEN 17^E EEUWSCHE BUITEN- PLAATS IN DE PURMER.

TOEN de groote polders als de Purmer en de Beemster waren drooggemalen en uitgestrekte landerijen, doorsneden met breede wegen gevormd werden, begon bij vermogende Amsterdammers het verlangen op te komen, om naast de voordeelen van de verpachting, ook het buitenleven te kunnen genieten op die nieuw ontstane gronden. Vele bunders werden aangekocht en de daarop gebouwde boerderij werd langzamerhand in een lusthuis omgeschapen, dat met den sierlijken naam van Hofstede werd aangeduid. ☼ Voor zoover ik heb kunnen nagaan, is geen van deze hofsteden gespaard gebleven. Alleen herinnert op den Oosterweg in de Purmer, een eenzaam houten hek, met den geheimzinnigen naam „Wolvenhoeck”, nog aan een van deze buitenplaatsen. En toch stond hier in de tweede helft der 17^e eeuw een lusthuis van een rijken Amsterdammer, dat uitmuntte door fraaien bouw, en beroemd was wegens zijn tuinen met groote broeikassen voor citroen- en oranjeboomen. ☼ Nu het 300-jarig bestaan van de Purmer luisterrijk gevierd staat te worden, kan het de belangstelling wekken, de dagen in herinnering te brengen, toen die vruchtbare polder niet slechts bestond uit

Gras en sloten,	En weer gras.
Gras en sloten;	In dat gras wat koeienpooten,
Nog eens sloten,	In die sloten eendgeplas;

maar toen naast de boerderijen ook landhuizen hem sierden. ☼ „Wolvenhoeck”, zonderlinge naam! Wolven zullen wel nooit naast de koeien en eenden gehuisd hebben in de Purmer, al beleefde men toen volgens Vondel:

De gouden Eeuw:
Het lam graast naast den leeuw.

☼ Maar de bezitter heeft de in Holland eigenaardige gewoonte gevolgd om den naam van zijn bezitting saam te stellen uit de familienamen van zichzelf en van zijn vrouw, en zoo is de zinrijke naam Wolf en Hoeck ontstaan, want de eigenaar en stichter van deze hofstede was Pieter de Wolf, en zijn echtgenoot was Suzanna van Hoeck. ☼ In elk geval is deze benaming geestiger en beter te verdedigen dan die door een opkoming aan zijn villa gegeven, die niet beter wist te bedenken dan de eerste lettergrepen der namen van vrouw en dochters tot één woord saam te voegen, zoodat hij boven zijn deur kon zetten: Ca-Li-Ma-Cor, Calimacor, omdat de dames Catharina, Lize, Maria, en Cornelia heetten! ☼ Dit deed mij denken aan een gezegde van Napoleon, toen hij bij zijn intocht in Holland op verschillende huizen buiten

Amsterdam namen las als „Nooit gedacht”, „Lang verwacht” enz., en verklaarde een geringen dunk te hebben gekregen van de energie der bewoners, die blijkbaar niet verwacht hadden, dat ze ooit zulk een huis zouden kunnen bewonen! ☼ Maar Pieter de Wolf was van een geheel ander geslacht. Zijn ouders en grootouders hadden in de eerste helft der 17^e eeuw door kennis van zaken en onvermoeiden arbeid een groot vermogen in den zijdehandel verworven en hem nagelaten, terwijl hij door goed op zijn zaken te passen, dit fortuin nog belangrijk had vermeerderd. ☼ Pieter de Wolf bewoonde te Amsterdam een groot heerenhuis op de Heerengracht over de Driekoningenstraat. Hij was de kleinzoon van Clementia van den Vondel, de zuster van Joost, onzen grootsten dichter, en van Hans de Wolf. Zijn vader was Hans de Wolf de Jonge, gehuwd met Cornelia Block. Pieter is geboren in 1646 en sterft in 1691. Hij was ook zijdehandelaar, trouwde in 1665 met Clementia van der Veght, die in 1677 sterft, en in tweeden echt met Suzanna van Hoeck, die in 1693 overleden is en hem twee zonen schonk: Pieter en Jan. ☼ Nu wij den Heer van Wolvenhoeck, zooals hij zich liet noemen, van nabij kennen als een spruit uit den Vondelstam, zal ook de geschiedenis van zijn merkwuurde hofstede in de Purmer dubbel onze belangstelling opwekken. Zijn grootmoeder Clementia van den Vondel heeft er den grond voor gekocht. In 1635 verwierf zij van Laurens Cornelisz van Ankeveen 20 morgen land in de Purmer, die in 1622 was drooggemalen. Toen stond daarop reeds een huis met boomgaard en „dependentien”. Er waren wagens, paarden, en gereedschappen voor den landbouw; het was dus een boerderij, die vermoedelijk verpacht werd, en waar Clementia, met hare kinderen wel een zomerverblijf zal gehad hebben, toen zij zich in 1637 uit haren zijdehandel in de Warmoesstraat had teruggetrokken en haar zoon Hans de Jonge de leiding ervan had overgenomen. Ook de oude Sara Cranen, de moeder van Joost en Clementia van den Vondel, die bij de laatste inwoonde, zal wel eenige zomers op de boerderij hebben doorgebracht. Althans in haar testament van 28 Augustus 1636 vermaakt zij „aen Mayken in de Purmer: eens / 50”; vermoedelijk de boerin bij wie zij gelogeerd had. Zij stierf in Mei 1637. ☼ De tijd waarin de oranjebroeikassen en later het huis Wolvenhoeck door Pieter de Wolf zijn gebouwd, valt nog wel aan te wijzen, zooals wij hieronder zullen zien. ☼ Clementia had de eigenaardige bepaling gemaakt in haar testament van 1641 (het jaar van haar overlijden): „dat hare kinderen ende erfgenamen ende derselver nacomelingen zoo lange hiernaes geseyt zal werden zullen moeten laten onder hen in 't gemeen ende onverdeelt het landt, bogaert, huys metten dependenties ende aendleve van dien, gelegen in de Purmer, bij haer testatrice inden jare 1635 aengekocht, met al 't huysraet en de inboedel, item wagens, paerden ende al 't gereedschap vande Hoffstede, op haer testatrices overlijden daerop sijnde; ende dat gedurende deselve gemeenschap de vruchten, daarvan jaerlijx procedeerende, onder hare erfgenamen prorato van de gedane institutie sal werden gedeelt, soolange ymant van hare testatrices kinderen ofte kintskinderen in leven sullen werden bevonden!” ☼ De hofstede is inderdaad 36 jaar onverdeeld gebleven, totdat in 1677 de erfgenamen overeenkwamen, de bezitting in vier parten te verdeelen, waarvan Pieter de Wolf er een kreeg. Herinneren wij ons nu, dat zijn eerste vrouw reeds hertrouwd is met Suzanna van Hoeck, dan is de verhoek heeft gegeven aan het huis, dat hij liet bouwen bij, of zal blijken, de broeikassen reeds in 1672 bestonden, dus toen dat Pieter naderhand ook de drie overige deelen heeft aangekocht, en nog een groote bezitting in den Purmer verwierf. ☼ Pieter de Wolf was bijzonder bevriend met zijn

oudoom Joost van den Vondel. Deze sympathie was hem ingeboezemd door zijn vader Hans de Wolf de Jonge, die den ouden Vondel steeds voorbeeldig had verzorgd en bijgestaan in diens moeilijke financiële omstandigheden. De oude dichter had dit reeds vergolden door zijn verzen. In 1649 plantte hij een „Mayboom” voor Joan de Wolf en Agnes Block, toen deze zijn tweede vrouw huwde. Maar nog hartelijker klonk zijn zang toen hij in 1665 de bruiloft van Peter de Wolf en Clementia van der Veght vierde. Het geheele dichtstuk leeft van lente en bloemenvreugde en wijst er op, dat al is het huwelijk in den winter (3 November) gesloten, Pieter zijn bruid heeft leeren kennen in een landelijke omgeving, vermoedelijk in de Purmer, waar beider families, volgens de beschikking van Clementia van den Vondel, van de hofstede genoten:

Toen de minnaer triomfeerde Al wat groeide wou zich quytten,
Moght men hooren hoe de hof, Vrou natuur borst vrolijk uit,
Vol gevogelt, quinkeleerde, Spreide eerbiedig bloemtapyten
Op dees rijke bruiloftsstof. Voor de voeten van de Bruid. 1)

De bruiloft werd door Vondel nog opgeluisterd met een „Suikerliet”, een der schoonste en geestigste gedichten van zijn poëzie. Vondels sympathie voor Pieter en zijne Hofstede blijkt nog duidelijker uit het vers, dat hij maakte op Pieters 26sten verjaardag in 1673. De 86-jarige dichter geeft in dien zang nog het bewijs van groote levenslust en opgewektheid:

OP HET VERJAREN VAN PETER DE WOLF. 2)

Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris 3)

Verheught u, Amsterdammers:
Het is een blyde tyt.
De Wolf weit bij de lammers
Hier valt geen twist noch strydt.
De waterbronnen springen,
Oranjen bloeien schoon.
Nu laet ons vrolijk zingen:
De maetzang spann' de kroon.
Viert d'uur van mijn geboorte,
Die heden weer verjaert.
De zon uit d'oosterpoorte
Zich helder openbaert,
Nu zesentwintigh ronden.
Bekranst uw hoofd met blaen.
Drinkt wyn gelyk gezonden:
Hier magh een dronk op staen.
De cimbel laet zich hooren,
En mengt zich in 't gezang.
De jeught wort weergeboren;
Wien valt de tyt te lang!
Apol, de zangbeleier,
Met blyschap herwaert spoe,
Nu drinkt den berkemeier
Elkander vrolijk toe.

Duidelijk zinspeelt de dichter in het begin op Pieters buitenverblijf; hieruit kan men opmaken, dat het dus reeds in 1673 bestond, toen dit vers werd gedicht. De dichter noemt de lammeren, de waterbronnen en deschoon bloeiende oranjeboomen, zoodat de Wolf reeds in 1673 daar zijn vee, zijn fonteynen en zijn oranjekwekerij bezat; ook een lusthuis stond daar toen reeds op zijn gronden; de afbeelding meen ik nog te kunnen aanwijzen van het fraaie huis, dat hij na zijn tweede huwelijk „Wolvenhoeck” heeft genoemd. De oranjerie van Pieter de Wolf was zeer vermaard. J. Commelyn, die in 1676 heeft geschreven een uitvoerig werk over het planten en cultiveeren van limoenen en oranjeboomen in Nederland, 4) maakt daarvan als volgt melding: „Maar boven al 5) is uitstekend de Winter-plaats van d'Heer Pieter de Wolf, in zijn gemakelijken Hof in de Purmer, die in de lenghte heeft hondert tzeitigh, de breete binnensmuurs twintigh, en in de hoogte der tien Amsteldamsche Hout-voeten, zijnde voorzien met twee-en dertigh doorgaans-hoogh-opgaande glaazen en houte Vensteren, hebbende wel in 't midden een uitgangh, dogh werdt bij winter-tijdt gesloten, en den ingangh, die als dan gebruikt werdt van binnen, zijnde met vier ijzere Kaghelovens tegen de koude gewapent. Deze winterplaats heeft in Hollandt geen weerga, zoo ten aanzien van de groote, als mede van de Timmeragie: dan dewijl het yder niet gelegen komt zoodanige kosten te doen, en dat niet-te-min veel lief-hebbers, die genegen zijn deze Oeffeningh te handt-

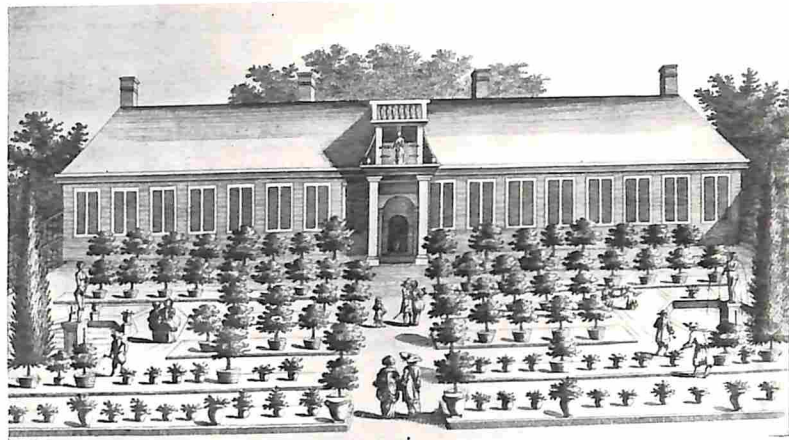
haven, met kleinder begryp en onkosten, yets zoude kunnen doen, zoo geven wy alhier een Beschryvingh en Af-teekeningh eener Winter-plaats van minder waarde, gelijk in mijnen Hof heb doen toe-stellen.”... enz. Volgt de beschrijving der Oranjerie van Commelyn. Deze schrijver geeft dan de beide afbeeldingen, die op blz. 418 verkleind worden weergegeven. Maar hij levert bovendien een bewijs van de resultaten door Pieter de Wolf in zijn kwekerij bereikt. Hij geeft namelijk een teekening van de „kleine Calabrische Limoen” er bijvoegend: „Deze vrucht hebben wij rijp geplukt in de Maant Augusti 1672 in den Hof van den Heer Pieter de Wolff, in de Purmer, en hier na 't leven laten afteekenen; dit Boom-gewas is zeer vrugtbaar, kan onze strenge lught wel verdragen, zonder daar veel ongemak af te ontfangen.” 6) Ook hieruit blijkt, dat Pieter de Wolf reeds in 1672 zijn broeikassen had ingericht. Het zou ons te ver voeren, hier al de belangwekkende bijzonderheden te herhalen, die Commelyn mededeelt over de oranje-kwekerijen in Nederland; hij noemt behalve die van Joan Roeters, Secretaris van Amsterdam, ook die van Frans van Sompel te Overveen, van de Leidsche Academie door Clusius gesticht, en die van Willem van den Heuvel, ook zijn eigen kwekerij. Maar het verdient opmerking, dat Vondels verjaringsvers eigenlijk niet heel goed te begrijpen is, wanneer men niet weet, dat Pieter de Wolf zich bijzonder heeft toegelegd op het kweken van citroen- en oranjeboomen. Ook de springende waterbronnen zijn geen dichterlijke vrijheid, maar ze zijn duidelijk te zien in het spuitende vrouwenbeeld, dat den oranjeboomgaard versiert, en de vijvertjes er bij. Ook van het huis door Pieter de Wolf, bij zijn broeikassen gebouwd, meen ik een authentieke afbeelding te kunnen geven. Immers de inventaris der nalatenschap van Juffrouw Susanna van Hoeck, weduwe van wijle d'Heer Pieter de Wolf op 12 Januari 1695 voor den notaris van Santen te Amsterdam opgemaakt, vermeldt onder andere schilderijen van dezen zeer rijken inboedel: „De Hofstede Wolff en Hoeck in de Purmer

CLEMENTIA VAN DEN VONDEL, ZUSTER VAN
JOOST VAN DEN VONDEL.

Naar Nicolaas Elias. 1633.

door Jan van der Heyde!" ☼ „Nogh eens de Hoffstede Wolff en Hoeck in 't cleyne door Jan van der Heyde." ☼ Gaat men nu de schilderijen van Jan van der Heyden na, die landhuizen voorstellen, dan is het bijzonder opvallend, dat op blz. 416 van hem gereproduceerde schilderijtje een groot buitenhuis voorkomt, dat in bouwtrant veel overeenkomst heeft met de oranjerie hier afgebeeld en die stellig van Pieter de Wolf is. Laten we hopen, dat het kleine schilderijtje ook nog eens gevonden wordt. ☼ De jonge boomen bij het landhuis wijzen op een nieuwe aanplanting en de deftige ruiter, die zich zoo opvallend op den voorgrond met hond en jager heeft laten afbeelden, komt geheel overeen met de voorstelling die wij ons maken van den rijken Pieter de Wolf. Zelfs de „lammers", die Vondel noemt, grazen rustig voor het huis. ☼ Volgens Dr. Bode, die van het schilderijtje een reproductie met beschrijving heeft gegeven, zijn de figuurtjes geschilderd door Adriaan van de Velde. 7) Dit zou er op wijzen, dat het vóór 1672, het jaar van diens dood, moet gemaakt zijn, zoodat het landhuis toen reeds volbouwd was en de Wolf alleen den naam „Wolf en Hoeck" in 1677, bij zijn tweede huwelijk, er aan gegeven heeft. ☼ De vermelding van den inventaris der nalatenschap van de Wolfs weduwe doet ons gevoelen, dat ook de mededeeling van Pieters einde nu aan de orde is. De grijze oudoom heeft zijn geliefden neef niet overleefd, die op 1 April 1691 is overleden op Wolvenhoeck, 45 jaar oud; terwijl Vondel stierf in 1679 op ruim 91-jarigen leeftijd. Dat Pieter den dichter hoogschatte, blijkt uit drie portretten van Joost van den Vondel in zijn nalatenschap, evenals uit de werken van den dichter, die hij bezat in zijn rijke bibliotheek: Vondels Ovidius, Horatius en Virgilius, zoowel als de „Altaergeheimenissen" en de „Heerlijkheid der Kercke", alsmede de twee deelen Poëzy in 1682 uitgegeven, drie deelen Tragediën en Spelen. Verder kwamen er in voor: Huygens, Korenbloemen; Oudaen's Roomsche Mogentheid; Rosini, Antiquitates Romanae, Lugd. Bat, 1663; Officium Beatae Mariae Virginis, Antwerpen 1652 („afgeset"); Historia delle guerre contra Turchi da Contarini, 1645; voorts werken van Grotius, Tasso's Verlost Jerusalem, Albertus Magnus, Erasmus, een Wegwijzer door Italië, Gulden kleynoot der kinderen Godts; Bosi, Roma sotterranea. Roma 1632. ☼ Blijkbaar heeft Pieter de Wolf dus ook een reis door Italië gemaakt. ☼ Ook het portret van Clementia van den Vondel op blz. 417 afgebeeld, wordt in den inventaris vermeld, evenals dat van Pieter-zelf, benevens o.a. een vergulde penning van Vondel, en de trouwpenning van Pieter en Suzanne, geschat op f 350.—. Merkwaardig is het, dat Pieter ook bezeten heeft een brandspuitje van Jan van der Heyden met toebehooren en nog een kleiner dito. ☼ De bezittingen in de Purmer worden aldus vermeld: „Een kaveling landts met de huysinge en plantagie gelegen in de Purmer aen de Oosterwegh, groot 19 morgen 572 roeden, genaemt Wolfwijck: (sic) f 9976.15. ☼ De Wolf bezat nog een eigendom in de Purmer, vermeld als: „Een dijkstuck land gelegen in de Purmer aende Oosterwegh No. 105, met de huysinge en plantage daerop staende, „t Groene Hart", groot elf morgen drie hondert negen en dertigh roeden, getaxeerd op f 751.75.— ☼ In de Amsterdamsche Courant van 1 Mei 1694 wordt per advertentie aangekondigd de veiling der oranjeboomen op Wolf en Hoeck, „de vermaerde Orange-

ORANJEBOOMEN-KWEEKERIJ OP WOLVENHOECK
IN DE PURMER.

rie van den Heer Pieter de Wolf zalr." 8) De eindscheiding had plaats op 25 April 1700 voor notaris van der Groe te Amsterdam. Als erfgenamen kwamen op Pieter de Wolf, mondig door huwelijk en Jan de Wolf nog onmondig. Tevens werd de erfenis van Sara de Wolf, een ongehuwde oudtante, aan die beide zoons toebedeeld. Het aandeel van het geheel was voor iederen zoon f 188.000, voor die dagen een enorme som, waarvan de grondslag was gelegd door Vondels zuster Clementia, de schrandere koopvrouw. ☼ Het leed, dat zij Vondel had aangedaan door hem een toevlucht te weigeren toen hij vervolgd werd om Palamedes, is ruim vergoed door de uitnemende zorgen en den steun, den ouden dichter bewezen door haren zoon en kleinzoon. ☼ Zoo heeft, waar nu het vee rustig loopt te grazen, eenmaal in de Purmer een rijk landhuis gestaan, waarvan geen spoor meer te vinden is, dan de naam op een landelijk houten damhek:

„WOLVENHOECK"

Sic transit gloria mundi!

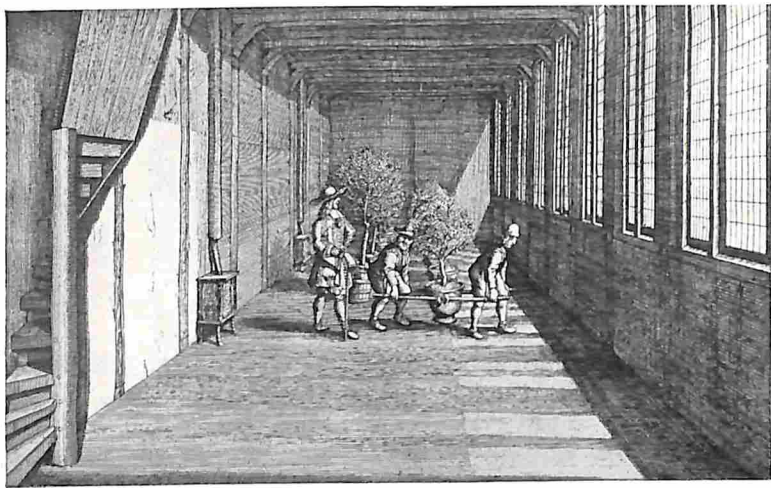
Heemstede, Juni 1922.

J. F. M. STERCK.

- 1) Unger Vondel-uitgave 1664—7 bl. 100 volg.
- 2) Unger Vondel 1671—79 bl. 310.
- 3) „Omkrans uw hoofd met groen, en heft de bekers ter hand".
- 4) J. Commelyn, Nederlantze Hesperides, dat is oeffening en gebruik van de Limoen- en Oranjeboomen; gestelt na den aardt, en climaat der Nederlanden. Met koperen platen verciert. Tot Amsterdam bij Marcus Doornik, boekverkoopcr op den Vijgendam, 1676. Met Privilegie. De fraaie afbeeldingen van vruchten zijn geteekend door C. Kick.
- 5) Namelijk Loven de andere Oranjeboomkweekerijen van Joan Roeters, Secretaris van Amsterdam, en anderen.
- 6) T. p. bl. 9.
- 7) Zeitschrift für Bildende Kunst, 50 jg. 1915. Leipzig, verlag D. A. Seeman, tegenover bl. 184.
- 8) Vriendelijke mededeeling van Dr. A. Bredius.

HOOITIJD.

V OOR mij is dat nu immer nog het hooëgtij van den zomer! Niët de volle rijpe weelde van de gelende akkers als in den mid- en nazomer stovend de zon het graan rijpt, maar als nog de frissche nieuwheid der herboren natuur iederen morgen weer je bloed tintelen doet en met een huiver van genot je longen vol van die mousseerende fijn-aromatische ochtendlucht geraken, dan voel je hêël-intens wel het leven levenswaard en zakken de zorgen van allen dag wel eens voor een korten tijd van je weg. ☼ Ik heb ze meegemaakt, jaren geleden, dagen dat ik zò van m'n warme bed de jonge morgen instapte; dat nog een enkele ster flauwtjes streed tegen het groote licht dat komen ging en dat de dauw als een nog doffe grijze sluier op het jonge blad van het eikenhakhout parelde. Dat het eenige leven dat je waarnam een hêël vroege kip was die vleugelklappend wegvluchtte, verschrikt zeker door het vroege verschijnen van die anders toch latere wezens. ☼ O! die voelbare, die hooërbare stilte met niets dan het zachte klompgeklak op het dauw-vochte veldpad en zoo nu en dan een zware ademtucht die diep vanuit de frisch volgezogen longen stroomde.... ☼ In kalme regelmaat stapten we door, plomp en massief op de degelijk-zware klompen, soms naast, soms achter elkaar; zeis op den schouder en het haar-gereedschap bungelend aan den steel. Ja, dat haren van een zeis, wat lijkt dat simpel en eenvoudig en wat een jaren-lange oefening van hand en oog is er voor nodig voor je dat in perfectie verstaat! Een maaier die niet haren kan is

BROEIKAS VOOR ORANJEBOOMEN OP WOLVENHOECK
IN DE PURMER.

maar een halve kracht, zei me laatst een boer. Nou, ik had het zelf ondervonden. M'n eerste pogingen mocht ik wijselijk op een oud afgedankt zeisblad beproeven. Ik maakte er een zaag van! Er was anders niet verzuimd mij in de geheimen van het werk in te wijden. Het haarspit wordt onder een stompen hoek tot aan de dwarspen in den grond gedreven en op het staalharde iets-gewelfde kopje legt nu de maaier de snede van zijn zeis en beginnend bij de hak en eindigend bij de punt slaat hij nu de snede uit en maakt een z.g. haarpad. De snede van een stompe zeis vertoont een witte kleur, maar goed gehaald wordt zij blauw. Het regelmatig en met dezelfde kracht slaan van den haarhamer op de snede vereischt een slechts door jarenlange ervaring te verkrijgen geoefendheid. Met veel zweet en veel stijve rugspieren en tranende oogen van het staren en een half lamme hand niet te vergeten, heb ik het tot m'n spijt nooit verder kunnen brengen dan een matig, een zèer matig resultaat, en ik ben er nu na al die jaren waarachtig nòg niet zeker van of de beschermend-aanmoedigende goedkeuringen door de resultaten verdiend, of meer als 'n egard voor „het jongmensch uit de stad” bedoeld waren! En Maar wat intusschen het maaien betreft, dat leerde ik spoediger, al ben ik er nooit een matador in geworden en al scheelde het wel eens geen haar of m'n kleine linkerteen was met eksteroog-en-al geëmpueteerd. Maar dat zijn van die kleine risico's en ongevalletjes waar je als leerling-boerenknecht vooral niet teveel gewicht aan moet hechten. En nu gingen we maar niet op goed geluk het eerste het beste stuk weiland van onzen boer, waar we aan toe kwamen, bewerken. Daar was in den rimpeligen kop van onzen baas een heel plan opgemaakt, daar was gewikt en gewogen, gerekend en geteld, wànt, zie-je, wijdde hij me in, die stukken land, dat ben nou geen dooie dingen, zooals een huis of een tafel, maar die hebben nou allemaal d'r eigenaardigheden. We moeten beginnen met dat „Ronde Stuk”, dat heb ik wat opgejaagd en dat is nou eerder maai-klaar als bijv. „de Hooe akkers,” die

doen we daarna en 't laatste beginnen we aan de „Stopelvelden,” die raken altijd achteraan, maar dat is wel gemakkelijk zie je, zoo'n nakomer verdeelt meteen het werk goed. En dan had hij z'n zorgen over het weer, waarvoor hij al wel een week lang meteorologische waarnemingen verrichtte, zorgen ook reeds voor het optassen van z'n oogst, als de geurige karrevrachten met z'n kostelijke hooi zouden aanbolderen en we waren druk met het leegruimen van berg en schuur, knuppelden een half dozijn ratten dood en verpletterden tientallen muizen. Maar eindelijk begonnen we dan toch. Bij het begin van den bloei moest het er af! Ja, hij was een flinke boer en niet afkeerig om toe te passen wat de geleerde mannen voor hem uitgemaakt hadden. Zijn vader nog had maar liever wat later gemaaid, kreeg misschien ook groter opbrengst, maar hij wist het nu, dat eiwit, vet, het zetmeel en de zouten op z'n best waren even vòòr of bij het begin van den bloei. Wat zoodoende aan kwantiteit werd verloren kwam aan de kwaliteit ruimschoots ten goede. Met een sappig geluid zwiepten de eerste zeisslagen door het dauwnatte gras. Een lange zwade lag reeds op het gestoppelde land toen de mondkost voor den morgen werd gebracht. Pannekoeken, wrongel-melk en roggebrood! En zoo maar, aan den slootkant neergehurkt, sloegen we een paar in vieren gevouwen pannekoeken (van boekweitmeel) naar binnen en slobberden we een bord vol wrongel-melk met brokken roggebrood op. En de zon, die inmiddels verschenen was, aangekondigd door een kleurigen stoet wolken, maakte van de dauwparels diamanten van het zuiverste water. En overal was het leven ontwaakt, ongemerkt haast voor ons,.... en voor het

hoogtepunt zorgde natuurlijk de leeuwerik die jubelend boven onze hoofden vloog, de zon tegemoet.... En dag aan dag was dit alles een feest opnieuw; het keeren, schudden, rollen en op-hoopen zetten, die heerlijke rustuurtjes 's middags, slapende langs den slootkant in de schaduw van een ontfermende eik, waar ieder zijn eigen plekje had en ten slotte het binnenrijden van de pittig-geurende oogst, onder het glunderen van den boer en het gejuich van de jeugd! O!, als ik weer denk aan die heerlijke dagen van m'n eerste hooitijd, aan de stijve knieën, de stramme rug, aan m'n zonverbrande nek en armen, aan heel die loome moeheid des avonds, als ik amper ontkleed met een zucht van verrukking op m'n harde matras viel en sliep.... sliep!.... zoo-als geen prins ooit op een rozenbed geslapen kan hebben.... ja, dan bekruipt me weer een gevoel van heimwee naar dat heerlijke primitieve leven dat pas waarlijk leven mag heeten:dan besef ik weer levendig de blijde verrukking waarop een Engelsch vriendinnetje van me — over den hooitijdsprekend, stralend uitriep: „Hay-time!? Oh! that is the sweetest time of country-life!!” En Dàt is het! A. W.

WAT IS INSTINCT?

door C. BINGHAM NEWLAND.

HOOFDSTUK XIX.

DE ZALM.

Nu is de geschiedenis van den zalm juist het omgekeerde van die der alen. De Salmo salar, ondanks zijn misleidenden naam in zoet water geteeld, is een riviervisch. Hij trekt naar zee om aan het voedsel te komen, dat de rivier niet geven kan. Heeft de jonge zalm zijn „zeejas” (in het tweede of derde voorjaar na de geboorte), en zwemt hij de rivier af, dan is hij zich van geen zee bewust, maar wordt hij den goeden kant uitgedreven door het onderbewustzijn, dat ook ten tijd van vertrek aangeeft

Blijven we zoo doorredeneeren, dan is 't aardig eens in gedachten de verwantschap op te sporen, die er ongetwijfeld bestaat tusschen zalm en forel, en daarbij op te merken, hoe de kracht van het onderbewustzijn plotseling in andere richting kan werken, evenals een werkman de raderen van een machine in tegenovergestelde richting kan doen draaien door maar even de kruk aan te raken. Forel is van nature een visch voor helder, snelvlietend water. 't Is een stoere zwemmer en in haar kloeke geaardheid heeft ze een prachtig middel om tegen woelig water te worstelen. Daar houdt de zalm zoo van en met gemak zwemt hij er tegenop. Een eigenaardigheid van het forellengeslacht is, dat de visschen verbazend in grootte verschillen, meer misschien dan eenige bekende soort. Maar dit staat alles in verband met het voedsel. Waar het water snel over een steenige bedding vliet en niets groeit, is het voedsel van de visch schaarsch, en dientengevolge worden de forellen, ook al zijn ze volwassen, zelden langer dan een twintig c.M. Meer naar de monding van de rivier, waar 't water kalmer stroomt en 't vol waterplanten groeit, is de gemiddelde grootte veel meer; er is visch bij van bijna een pond en zwaarder. Om kort te gaan, hoe rijker en overvloediger het voedsel, des te grooter de forel. Wanneer forellen een zekeren leeftijd bereikt hebben, plegen ze hun gewone voedsel, vliegen, wormen, larven van kokerjuffers enz., te versmaden voor allerlei soort visch, hun eigen familie niet uitgezonderd. In dit geval worden ze heel groot, nemen soms zelfs de afmetingen van een zalm aan. Nu begrijpen we, dat forel, als ze maareenmaal in zee aangeland is, waar 't leeft van de goede

HET BINNENHALEN VAN DEN OOGST.

voedselsoort (jonge visch), die met de minste inspanning te vangen is, al spoedig aandikt, en ook dat de uitwerking van zout water haar voorkomen al gauw verandert. Nu zit er in een rivier waar zalm voorkomt steevast ook forel, en we hebben gezien dat forel in den regel in de ondiepe rotsbeken van den bovenloop eener rivier klein is. Die in den middelloop zijn grooter; en naar de monding toe, waar 't water diep en 't getij al te merken is, vindt men de zwaarste visschen, bekend als slobforel. Deze slobforellen hebben de gewoonte, zooals de naam aangeeft (slob = weeke modder, troebel water), met het tij op en neer te zwemmen en raken zoo aan het brakke water gewend. Werden ze dus eens in zee geworpen, dan zou hun dat niet veel kwaad doen. Men kan zich voorstellen dat sommige dezer visschen vroeger (nu zelfs ook nog wel) met een zwaren vloed buiten 't bereik van 't rivierwater werden meegesleurd. ☼ Nemen we aan, dat het zoo gebeurd is, dan zouden ze, hoewel uit hun element gerukt, temidden van een overvloed van voedsel geen behoefte hebben om dadelijk naar de riviermonding terug te keeren. Ze raakten ondertusschen aan de gewijzigde omstandigheden gewend, en 't gevolg was, dat hun vorm, hun aard langzamerhand veranderde, en tenslotte zou uitloopen op 1° een soort, die we onderscheiden als zalm-forel; en 2° de zalm.

☼ Het is wel een bewijs van de nauwe verwantschap tusschen zalm en forel, dat eieren aan een zalm (een achttienponder) ont-nomen, met de hom van een forel die een paar ons weegt bevrucht kunnen worden, een kruising waaruit natuurlijk een tusschensoort ontstaat. Tengevolge van gemakkelijke kruisbevruchting (toevallig) tusschen deze soorten (forel, zalmforel en zalm), ontstaan er vaak bestaardvormen van den zalm; oorzaak van groote verwarring voor hengelaars en anderen, die dikwijls zoo'n visch maar niet thuis kunnen brengen. Dit brengt weer mee, dat er veel plaatselijke, uiterst misleidende benamingen in gebruik zijn gekomen, vooral voor den leek, die daardoor natuurlijk zou kunnen meenen, dat er van allerlei zoutwater-zalm bestaat, terwijl er waarschijnlijk slechts twee vaste soorten voorkomen. Alle afwijkingen zijn bastaardvormen van een dezer drie soorten (de forel dan meegerekend). ☼ Als de zalm, wiens voorvaderen naar onze meening forellen waren, dus te groot is geworden voor de rivier, zoo groot dat er geen eten meer voor hem te vinden is, trekt hij stelselmatig naar zee om het zelf te zoeken en keert alleen in zoet water terug om er kuit te schieten. Dit blijft hij doen, omdat het riviervisch is en zoet water noodzakelijk is voor 't uitkomen der eieren en 't in stand houden der jongen gedurende het eerste jaar. Dan lijkt hij zoo op forel, dat zelfs de hengelaar soms moeite heeft ze uit elkaar te houden. Keert de visch, na een verblijf in zee, naar de rivier terug, dan breekt er een rustperiode voor de spijsverteringsorganen aan. Ze nemen geen voedsel meer tot zich 1), in plaats daarvan teert de zalm op zijn eigen vet en welgedaanheid, die 't gevolg zijn van 't gesmul in zee. Deze economische maatregel is te danken aan het goed overleg van het onderbewustzijn, dat zijn voorzorgen neemt tegen wat anders een tijd van hongerijs zou zijn geweest 2). ☼ Nog niet zoo lang geleden werd iemand, die het waagde te verzekeren dat de zalm in zoet water geen voedsel tot zich nam, vastgezet met

de vraag: „Waarom zou hij dan, indien dit zoo was, afkomen op allerlei aas, allerlei verleidelijks, dat de hengelaar hem biedt?” Maar hier zullen we 't later eens over hebben

HOOFDSTUK XX.

DE ZALMVLIET.

☼ Dat zalm op een zoogenaamde „vlieg” afkomt (een monsterachtig kunstproduct van allerlei vorm en kleur, waar niets te land of te water op gelijk) is wel eenigszins raadselachtig voor de hengelaars, die er van overtuigd zijn, dat, welke aantrekkelijkheid er ook in het lokaas moge schuilen, het geen gewaarwording van honger is welke er deze visschen heendrijft. ☼ Het zou kunnen schijnen alsof dit niets met het onderwerp te maken heeft, maar toch geloof ik, dat we dit vraagstuk zullen oplossen, door weer denzelfden gedachtengang te volgen. Laat ons een zien. ☼ De visch wordt, evenals alle niet nadenkende dieren, door het innerlijke onderbewustzijn geleid. Het onderbewustzijn luistert, zooals we zagen, onmiddellijk naar uitwendige prikkels, en dat is voor zoover dit mogelijk is, voor het bestwil van het dier. Nu werkt het onderbewustzijn natuurlijk, zonder zich om eenig geestelijk proces te bekommeren, en dit is ook alleszins voldoende in de ongerepte natuur; er hapert nooit iets, het is volmaakt. Maar de mensch,

zoodra die op 't tooneel verschijnt, gooit alle ordeningen der natuur omver, omdat zijn kennis (aangeleerd), hoewel algemeen genoeg, niet zoo volmaakt is als het instinct. Het dier daarentegen, dat geen denkvermogen bezit, is in overeenstemming, is één met de natuur. Wanneer we nadenken over de natuur, moeten we dit feit, dat de dieren geen overleg hebben, goed in 't geheugen houden. ☼ Kon de zalm nadenken, hoe gering ook, dan zou de hengelaar nog minder voor zijn moeite krijgen dan hij nu al heeft. ☼ De hengelaar maakt meestal, zonder dat hij 't weet, gebruik van dit gebrek aan overleg bij den zalm. Maar dat zullen we straks zien. Nu zullen we het gedrag van dieren in 't algemeen, onder bepaalde toevallige omstandigheden eens beschouwen, wat misschien licht op dit onderwerp laat vallen. ☼ Alle dieren zijn, zooals we opgemerkt hebben, voorzien van een of meer middelen ter zelfverdediging. Zonder deze zouden ze niet in staat zijn tot den strijd om 't bestaan. ☼

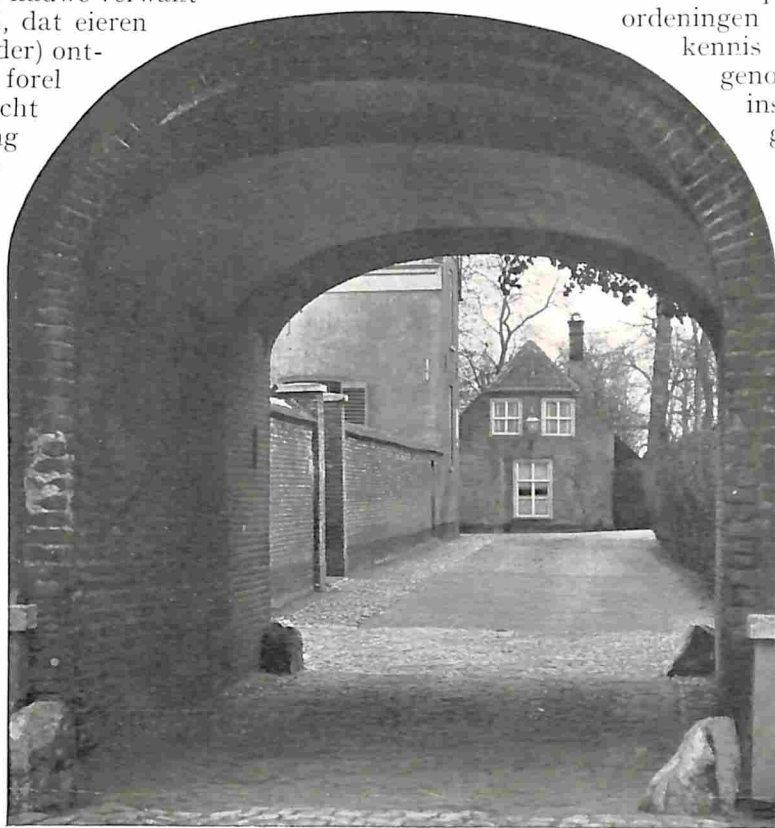

Foto C. Steenbergh.

„KASTEELSCH E POORT” TE RAVESTEIN.

De zwakkere, zij die geen eigenlijke verdedigingsmiddelen bezitten, verlaten zich op de kracht hunner vleugels en de snelheid hunner pooten. Ze zijn meestal bang en schuw, en wanneer ze eensklaps betrappt worden, maken ze zich onmiddellijk uit de voeten, of verbergen zich schielijk, of wel ze zoeken een schuilplaats zoodra ze den vijand ontloopen zijn. Is de indringer echter al op eenigen afstand ontdekt, dan nemen deze dieren de onbeweeglijke, spiedende houding aan, die we bij wild gevogelte hebben waargenomen. Maar wanneer de vijand in zoo'n geval om de een of andere reden nu eens een achterwaartsche beweging maakt, gebeurt het dikwijls, dat de van nature zoo behoedzame dieren den vijand gaan volgen. Het schijnt dat een aangeboren nieuwsgierigheid hen een mogelijk gevaar op 't spoor brengt.

(Wordt vervolgd).

Ontvangen boeken.

Van den uitgever J. M. Meulenhoff te Amsterdam ontvingen wij een nieuw werkje der serie „Ons mooi Indië”, n.l.: Uit Dajakland, het leven van den koppensneller, door J. Jongejans, contr. B. B. Met 80 afbeeldingen en één kaartje

De fotografie, door Capi. Een aardig geschreven en ge-illustr. reclameboekje, ons gezonden door de firma Ivens & Co.

1) Dit geldt niet zoozeer van zalm-forel. Waarschijnlijk omdat ze klein van stuk is valt het voedsel dat zij noodig heeft binnen 't bereik van wat de rivier schaft.

2) Er is geen gewone zalm-rivier, die ook maar een tiende oplevert van 't voedsel dat er noodig is om tegemoet te komen aan den plotseligen inval van een school reusachtige roofvisschen, veronderstel dat dit de eenige plaats zou zijn.